

A MAGYAR POLGÁRI FORRADALOM 150. ÉVFORDULÓJA TÖRTÉNELMI ESÉLY A SZERB–MAGYAR VISZONY RENDEZÉSÉRE

Gondolatok 1848 március–áprilisának tanulságairól

DOBOS JÁNOS

Ebben az évben ünnepeljük másfél százados jubileumát annak a forradalomnak, amely kitörésekor, 1848 kora tavaszán, utoljára mozdította együtt, egy cél irányába, azonos szívdobbanással Európa majdnem minden nemzetét. Ez a cél a születésen, nemzeti, faji és vallási előjogokon és kiváltságokon alapuló hűbéri társadalmi rendszer megdöntése, a polgári szabadságjogok megvalósítása volt. A jelszavak: *a szabadság, az egyenlőség és a testvériség*, amelyet az 1789. évi francia polgári forradalom írt zászlajára, most elérhetőkné, megvalósíthatóknak látszottak. Kivívásukért csatasorba állt a falusi jobbágy és a városi polgár, összefogott délen az olasz, a spanyol, nyugaton a német, a francia, keleten az osztrák, a cseh, a magyar, a szlovák, a lengyel, a horvát, a román, a szerb, hogy megdöntsék a feudális reakció, a metternichi Szent Liga korhadat hatalmi épületét. Európa szabadságvágyó népei felkeltek az európai reakció, a kiváltságaikat védelmező dinasztiák és rendi kövületek, a Bourbonok, a Habsburgok, a Romanovok és abszolutista udvaraik uralma ellen. E forradalom jelentőségét legszöbben Petöfi Sándor fogalmazta meg: „Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag, / Te a népek hajnalcsillaga! . . . / Megvirradt, felébredt a föld, fut / A hajnaltól a nagy éjszaka.”

1848 márciusa valóban történelmi hajnala volt a nagy változásoknak, amelynek virradatán minden nép, nemzet, nemzetiség, társadalmi osztály és réteg saját céljait is megvalósulni vélte. Ekkor egy rövid ideig úgy tűnt, hogy a forradalom erői egyet akarnak. De amikor a forradalom erőteljes csapásai alatt a reakció megingott, kibontakozott a forradalmi erők sokrétűsége, érdekeik különbözősége. A párizsi, a bécsi, a pesti, a zágrábi események a forradalom látványos győzelmei voltak, amelyek egymást erősítették ugyan, alkalmasint segítették is, de megvédeni egymást a reakció fondorlatos ellen-

csapásaitól az egyes forradalmi góccok nem tudták. A forradalom végül elbukott, és Európa ismét a reakció posványába süllyedt, de már nem volt a régi: a feudalizmus, a jobbágytság megszűnt, s a XIX. század második felében addig nem sejtett gazdasági fejlődés indult meg.

1848 céljait, a polgári-nemzeti államot a reakció ellen legkitartóbban a magyar nemzet védte. Az európai forradalmak lángja kialudván, *1849-ben már csak a magyarok* harcoltak fegyveresen a bécsi reakció katonai intervenciója ellen. A forradalmi hadsereg 1849 tavaszán megverte és kiszorította az országból az ellenforradalmi erőket. Bécs végül csupán Miklós orosz cár bevonásával, annak 200 000 fős hadseregével tudta Görgeyt Világosnál fegyverletételre kényszeríteni.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc történelmi tanulságai a lepergett 150 éven át kihatóttak, és mindmáig erős hatást gyakorolnak a forradalomban részt vett nemzetek öntudatára. Ezt a hatást a múltban, a romantika korában, a nemzeti mozgalmak igyekeztek saját céljaik szolgálatába állítani: az egyes események a heroizmus makulátlan példái, az egyes személyiségek az igazság és a legnemesebb célok feddhetetlen bajnokai lettek. A győzelmek megnöttek, a vereségek eltörpültek. A történelmi események és résztvevőik elvesztették valós emberi dimenzióikat. Ezzel a történettudomány a nemzetek közötti viszonyokban nem a közeledés, a békülés és a kölcsönös megbecsülés útjait egyengette, hanem az elkülönülés, a kizárólagosság és a kölcsönös lenézés sánda politikáját szolgálta.

Ma a történettudomány a történelmi események és személyiségek leírásában, bemutatásában és értékelésében igyekszik levetkőzni a romantika korának elfogultságát, de óvakodni próbál a történelmi materializmus általánosító, a részletekre a szabványítéleteket ráerőszakoló módszerétől is. A történelmi tapasztalat a legjobb tudatosítója a tévedéseknek, amelyek belátása az egyén és a közösség érdeke is. Tekintettel az akkor délvidéki, ma vajdasági magyarság történeti múltjára, az 1848–49. évi forradalomban játszott szerepére, valamint az itteni, egymással szomszédos nemzetcsoportok történelmi útjára, vizsgálendő elsősorban a szándék és a cél, amely a nevezetteket a forradalom előestéjén áthatotta. Elsősorban az: *mit akartak hazájukban a magyarok, és Délvidéken a szerbek?*

A magyarok a történeti Magyarországon túlnyomó részben jobbágy-parasztokként, zselléreként, jóval kisebb számban kézműves-iparosokként, köznemesekként, városi polgárokként, értelmiségiekként éltek. Ez utóbbiak a reformkor (1825–1848) idején megfogalmazták a társadalmi haladás legfontosabb céljait. Ezeket a célokat a liberális nemesség és a polgárság az Udvar ellenállása miatt meg nem valósíthatta. Céljait tehát politikai programmá tette, s ezt a programot a pesti értelmiségi ifjúság – köztük Petőfi, Vasvári,

Irinyi és Jókai – 12 magvas pontba foglalta. A 12 pontba foglalt követeléseket 1848. március 15-én a magyar nemzet Pesten, majd az osztrák forradalom támogatásával Bécsben is győzelemre vitte, amennyiben azokat az uralkodóval – V. Ferdinánddal – elfogadtatta. Azzal, hogy a király elfogadta a 12 pontba foglalt követeléseket, a forradalom – valójában annak Kossuth-vezette liberális nemesi vezetősége – (látszólag) győzött. E győzelem után azonban szinte azonnal nyilvánvalóvá vált, hogy a történeti Magyarország nemcsak a magyarok hazája, hogy a magyar birodalom, az ún. „magyar korona országai”: Horvátország, Szlavónia, Dalmácia és Erdély területén többségben nem magyarok, sőt, a szűkebb értelemben vett Magyarországon is a magyarok mellett a többé-kevésbé vegyes lakosságú vármegyékben és járásokban más nemzetiségek is élnek. Ezek ugyanazokért a célokért epedtek, mint a magyarok is, de helyzetük a magyarokétól mégis abban különbözött, hogy *a magyaroké mellett saját nemzeti identitásukat is kifejezni és megvalósítani akarták*. A horvátok mellett már március 17-én a Pesten tartózkodó szerbek is, felbátorodván a magyar forradalom sikerén, megfogalmazták programjukat, amelyet a magyarokhoz hasonlóan pontokba, 17 pontba foglaltak.

A pesti programot, mivel ez a program lett a későbbi „nemzeti meghasonlás” – magyar–szerb divergencia – kiindulópontja, érdemes részletesebben megvizsgálni.

Első pontja szerint *„A szerbek elismerik a magyar nemzetet és a magyar nyelv diplomatikai méltóságát Magyarországon, de kívánják, hogy saját nemzetiségük is elismertessék, valamint nyelvük szabad használata belügyeikben és tanácskozásaikban törvényileg biztosíttassék.”*

A további öt pont (2–6.) a szerb egyház és vallás egyenjogúságára vonatkozik, majd következik a 7. pont: *„Kérjük nemzeti iskoláink szabad és független igazgatását és szervezését.”*

A 8. pontba foglalt követelés olyan jogra vonatkozik, amelyet a szerbek már elismert jogukként 1790 óta gyakoroltak: *„Jogunk legyen évente, időszakonként nemzeti gyűlést (szábort) tartani.”*

A 11. pont végül a magyar–szerb viszony megromlásának alapoka lett. *„Legyen joga a szerb nemzeti gyűlésnek a nemzet kívánalmait egyenesen Ó Felsőge a király elé vinni.”*

A szerb követelések, vizsgáljuk bár őket az akkori, vagy akár a mai politikai elmélet és gyakorlat szemszögéből, a szerb nemzet elismerésére, nyelve belső használatára, iskolái igazgatására, önkormányzati szerve működtetésére vonatkoznak, s ez nem más, mint a községi és kerületi (megyei) önkormányzat megvalósítása, azaz *nemzeti területi autonómia*. Valljuk meg: ma, 150 évvel később, diametrálisan fordított alaphelyzetben – magyar nemzeti közösségként a szerb államban – *mi sem kívánunk többet*. A magyar forradalom vezető

politikusai – elsősorban Kossuth – a pesti 17 pontban a magyaroktól elfordulást, elkülönülési szándékot fedezték fel. Különösen nehezményezték a 11. pontot. Ebben a pontban a magyar vezetők azt a törekvést látták, hogy a szerbek a magyar állam legfelsőbb szerveit, az országgyűlést és a megalakulandó felelős kormányt megkerülve, azokat mintegy illetékteleneknek tekintve akarnak saját nemzetgyűlésük (száboruk) határozatainak törvényes erőre emeléséért közvetlenül a királyhoz fordulni. Ebben a magyar állam legfőbb szervei – az országgyűlés és a kormány – szupremációjának elvetését, a szeparatizmust, a Magyarország területéből való kiszakadás szándékát vélték felismerni. A magyar történeti irodalomban legtöbben ebben látják a szerb–magyar meghasonlás okát. Ugyanakkor a szerb történeti irodalomban nagyobbára az a nézet az uralkodó, hogy a magyar–szerb bizalmatlanság oka korábbi eredetű, és legnagyobb részben a nyelvi törvényekben gyökerezik, amelyek 1792-től 1842-ig a nem magyar nemzetiségű polgárokat sújtotta; különösen súlyosan esett a latba az anyakönyvek vezetéséről hozott 1840. évi VI. törvénycikk, amely kötelezte a nem magyar nyelvű egyházakat, hogy anyakönyveiket 1843-tól kezdve magyar nyelven vezessék. A nyelvi sérelmek a szerbeket (és nemcsak őket) osztályhovatartozásra való tekintet nélkül egyformán sújtották, e kérdésben egy homogén nemzetiség követelte a sérelmek orvoslását. A külön követelmények megfogalmazása felkeltette a magyar politikai vezetés gyanakvását a szerb vezetők (Isa Nikolić, Pavle Trifunac, Đorđe Stojačković stb.) március 15-én tett lojalitási nyilatkozatait illetőleg, s az ellentétek rövidesen kirajzolódtak.

A pesti 17 pontból a március 23-án megalakult ideiglenes magyar kormány 16-ot, köztük a szerb nyelv használatát is községeikben és belügyeikben elfogadta, de azt, hogy a szerbeket nemzetnek elismerje, elutasította, azzal, hogy kimondta: *Magyarország területén más nemzetet nem ismer el, csak a magyart.*

A továbbiakból kitűnik, hogy mégiscsak ez volt az a lényeges kérdés, amelyben a meghasonlás gyökeredett. Ugyanis a „nemzet” fogalmát a magyarok nem úgy értelmezték, mint a szerbek; Hunfalvi Pál értelmezése szerint a „nemzet” fogalma alatt azokat az embereket kell érteni, akik egy politikai közösségben, egy állam határain belül ugyanazon törvényeknek alávetve élnek: ezek alkotják a „politikai nemzetet”. Ergo: a magyar nemzetfogalom tulajdonképpen a mai „állampolgár”, a XIX. századig használt „regnicola” vagy „országglakos” fogalommal azonos. A magyar „nemzet” fogalom tehát a „magyar politikai nemzetet” jelentette, azaz a magyar etnikumon kívül azokat a nemzeti csoportokat is magába foglalta, amelyek nem magyar nyelven beszéltek ugyan, de a történeti Magyarország területén éltek. Kossuthék szerint ezek a nem magyar ajkú országglakosok is a „magyar politikai nemzet” részei, tekintet nélkül arra, hogy nyelv, eredet és fajrokonosság szerint valamely, a szomszédos

országokban élő etnikumhoz tartoznak. Ilyen mivoltukban ezek Magyarországon nem alkothatnak nemzetet, hanem „nemzetiséget”.

Kétségtelen, és ezt a későbbi események is igazolják, hogy a kormány álláspontja mögött Kossuth állt. Az a Kossuth, aki a bárminemű előjogok, kiváltságok legkeményebb bírálója, a polgári egyenjogúság legkövetkezetesebb harcosa volt. Jogászként, a közjog harcosaként ismerte a szerbek magyarországi történetét, 1690-es bevándorlásukat, I. Lipót császártól nyert kiváltságait, katonai szerepüket és szervezetüket, nemességük és egyházuk erős befolyását. Nemzeti egyenjogúságot igen, de előjogokat nem akart nekik adni. Az elutasító fogalmazványban is szinte látnoki módon vetítette elő, amit elkerülni szándékozott: *„a szerbek Magyarországon nemzetet nem képezhetnek, amíg Magyarország fennáll, és csak ennek felbomlása után, ha Szerbiával egyesülnének, viselhetnék joggal a »szerb nemzet« elnevezést”*. Mi más ez ma már, mint a megtörtént történelem? A szerb nemzeti mozgalom távlati céljait, az elszakadás közjogi indoklását Kossuth fogalmazta meg hetven évvel korábban, mint ahogy az 1918-ban bekövetkezett.

A magyar–szerb viszony alakulására nagy hatással volt a magyar–horvát államközösség felbomlása is: március 27-én a horvát Szábor kimondta az elszakadást. Ebben szerepe volt a bécsi udvari köröknek, amelyek felismerték a Habsburg Birodalom megmentésének módját: látszólag a magyarok mellé álltak, de burkoltan ellenségeit támogatták, hogy az alkalmas pillanatban szakítsanak a magyarokkal, s nyíltan megtámadják őket! A bécsi reakció a „divide et impera” (oszd meg és uralkodj!) módszerét alkalmazta: a felkelt nemzetek egymás elleni uszítását. Ebben a törekvésben Bécsnek kapóra jött Jelačić horvát ezredes politikai ambícióinak kiaknázása: kinevezték a három történeti horvát tartomány, Szlavónia, Horvátország és Dalmácia kormányzójának. Így látszólag megvalósult az illír mozgalom legfontosabb célja, a horvát nemzeti területek egyesülése. Jelačić ezért most nyíltan a bécsi udvar szolgálatába szegődött.

A magyarországi szerbek figyelemmel kísérték a horvát eseményeket, felismerve azokban a lehetőséget céljaik hasonló módon történő megvalósítására. Körükben is két áramlat alakult ki: egyik a magyarokkali együttműködésben vélte nemzete jogait biztosítani, a másik viszont arra törekedett, hogy a bécsi udvarral is egyezkedjen. Ezt a lehetőséget az udvar is igyekezett kihasználni, a szerbeket a magyar kormány ellen fordítani.

Végül a szerb–magyar viszony alakulására talán a horvát példánál is nagyobb intenzitással hatott ki a szomszédos Szerbia kormányának külpolitikája, amelyet Garašanin fogalmazott meg, s amelynek távlati célja – a szerbek felszabadítása az idegen uralom alól – természetsszerűleg Magyarország állami-területi konszolidációja ellen irányult.

Márciusban azonban a magyar forradalommal még a magyarhoni szerb nép nagy többsége is rokonszenvezett, természetes, hogy a vezetői is megkísérelték a magyarokkal a szövetség fenntartását. Március 27-én Újvidéken újrafogalmazták a magyarországi szerb nemzet követeléseit, amelyből kihagyták a pesti program nehezményezett 11. pontját. Ez kétségkívül jelentős engedmény volt, mert itt kimondták, hogy *a szerb szábor határozatait nem a király, hanem a magyar országgyűlés emeli majd törvényerőre*. A többi pont azonos volt a pesti követelésekkel. A magyar vezetők gyanakvásának eloszlátására a szerbek Újvidéken megfogalmazott követeléseikkel mégsem Bécsbe a királyhoz, hanem előbb Pozsonyba mentek, és április 8-án a rendi országgyűléshez fordultak. Ez fontos bizonyítéka annak, hogy a szerbek vezetői előbb a magyar vezetőkkel akartak szót érteni, megegyezni.

A szerb küldöttséget az Országgyűlés meghallgatta, majd kívánságai tárgyalását Kossuth javaslatára a napirendről levette, azzal az indoklással, hogy a szerbek minden eddig szerzett, törvényen alapuló jogát elismeri, de új jogokat nem tárgyal, mert ez (a kívánságok 1. pontja: a szerbek nemzetkénti elismerése) az új, a megválasztandó képviseleti országgyűlés hatásköre. Ez a határozat ha nem is a szerb követelések egyértelmű elutasítását, de legalábbis bizonytalan időre történő elnapolását jelentette. Ez a válasz a szerb küldöttséget nem elégítette ki; kérték Kossuthot, hogy részletezze a várható megoldást. Kossuth a küldöttséget egy különszobába vezette:

„Uraim – mondá nekik – önök Újvidék 12 000 lakosának nevében egyenjogúságot követelnek a nagylelkű magyar nemzetől. Kérelmök méltányos, s a nemzet szívesen fog beleegyezni, hogy a szerbek szabadságban, államjogokban részesüljenek.

Azt hisszük miniszter úr – felelé erre egyike a követeknek – figyelmeztetnünk kell önt arra, hogy a Magyarországon lakó és a magukkal hozott jogok s szokások biztosítása mellett bevándorolt szerbek legszentebb jogát, nemzeti nyelvök használatát elismerik. A szerb nemzet teljesen elűtő a magyartól, tőle méltánytalanságot el nem fogadhat, de ha ez őt nemzetnek ismeri el, kész a maga részéről ilyennek a magyart is elismerni, s vele mint előbb is, egy korona és egy alkotmány alatt megmaradni.

Nemzet alatt mit ért ön? – kérdé Kossuth.

Oly néptörzset – felelé a kérdezt – mely saját nyelvvél, művelődéssel bír, s elég tudata van, hogy ezt meg is tartsa.

Tudja-e, hogy minden nemzetnek önálló kormánnyal kell hogy bírjon?

Mi nem követelünk annyit – válaszolt egy másik küldött – szerintünk egy nemzet több kormány alatt, s több nemzet egy kormány alatt élhet. Előbbire példa Németország, utóbbira Erdély.

Erre Kossuth kimondá, hogy *egynél több nemzetet semmi esetre sem hajlandó elismerni*. Egyúttal abba a hibába esett, melybe előzőleg a magyar kormány, hogy nem fejezte ki a »nemzet« fogalmát.

Egy harmadik küldött megjegyzé (valószínűleg Sztratimirovics): *A forrongás félek nyílt szakadásra fog vezetni, ha a délszlávok várakozásaikban csalatkoznak. Ha Pozsony tőlünk jogaink elismerését megtagadja, úgy mi azt máshol fogjuk keresni.*

Kossuth erre odaveté e hírhedt szavakat: *Úgy hát döntsön köztünk a kard!*"

Thim József történész, akinek munkájára támaszkodtunk, s ebből (*Magyarország önvédelmi harca 1848–1849-ben*. I. kötet, Zombor, 1887, 14. l.) a fenti részeket idéztük, így ítélte meg Kossuth és a magyar kormány fellépését:

„Kossuth lényeges hibát követett el, mikor a szerbek »Újvidéki kérelme«-it a napirendről levétette. A kérdés aktív fontosságú volt; egyszerű mellőzés a bajon nem segíthetett, mert ott egy vagyonos, tetterős nemzetiség viszonya a hazához, került szóba. Politikai rövidlátás, a kivított előnyök feletti mámor, a mellőzés következményeit be sem láthatta s hogy a szerbekkel a szakadás beállott, ennek jórészt ezen mellőzés az oka.” (Kiemelések: D. J.)

Kérdés azonban az, hogy az országgyűlés határozatában nem még élesebben, még „tapintatlanabban” vetette volna-e el a szerb követeléseket, ha Kossuth engedí azokat tárgyalni?

A diplomatikus mérséklet, a tárgyalások folytatása nagyobb mozgásteret biztosított volna a magyar kormánynak.

„Kossuth ezen szavai a szerb harcot idézték elő, összes borzalmaival” – írta április 22-én Londonba kormányának a belgrádi angol konzul. Ebben a kérdésben a történészek ma sem értenek egyet. A magyarok szerint Kossuth döntése csupán siettette, de elő nem idézte a délvidéki szerb felkelést, míg a szerb történészek többsége szerint az ő elutasító és kizárólagos magatartása volt az oka a szerb mozgalom irányváltásának, annak, hogy a szerb mozgalomban április 8-a után az egyházi vezetés vette át az irányító szerepet: Rajačić pátriárka és a klerikális-konzervatív erők, a bécsi reakció természetes szövetségesei.

A kenyértörés megtörtént.

Kossuth már 1849 tavaszán belátta, hogy a szerbeknek önkormányzatot kellett volna adnia, s erről fel akarta venni a tárgyalás fonalát; sajnos későn, mert az egy év alatt történt események után a községi és megyei önkormányzat elnyerése a szerbeket már nem elégítette ki.

De van ennek a történelmi eseménynek máig kiható, és nemcsak a magyarok számára levonható tanulsága is.

1848 áprilisa történelmi esélyt kínált a magyar–szerb viszony rendezésére. Ezt a viszonyt évszázados kölcsönös sérelmek terhelték a szerb kiváltságok

elnyerésétől (1690) kezdődően a magyar polgári forradalomig. E sérelmeket most a magyar vezetés a szerb helyi és megyei önkormányzat elfogadásával a délvidéki megyékben (Temes, Torontál, Bács) orvosolhatta volna. Sajnos, nem tette. Amikor pedig alig valamivel később a magyarok nyújtottak békejobbot, akkor azt a szerbek nem fogadták el. Az eredmény ismeretes: tengernyi könny és vér, mindkét nemzet évszázados traumája: „a szerbek a Habsburgoktól azt kapták szolgálataikért jutalmul, amit a magyarok büntetésül” – vált szállóigévé a Bach-korszakban. Mert a „*szerb Vajdaság*” már 1848-ban sem lehetett volna csupán „szerb”. Ezt a tényt a császári alkotmány – volt bár az abszolutisztikus és oktrojált – a „Szerb Vajdaság és Temesi Bánság” nevű koronatartomány megalkotásával – ahol a szerb, német, magyar és román nyelv hivatalos volt – csak regisztrálta. A szerbek tehát az 1848–1849-ben vívott, súlyos áldozatokkal járó harcaik ellenében sem nyertek autonómiát, önálló szerb területet, amelyet már a temesvári egyházi szaboruk 1790-ben célul kitűzött. Ha valóban csak a szerb többségű községekre tartottak volna igényt, méltányos lett volna követeléseik teljesítése; a nemzetiségi arányok azonban száz év alatt a korábbi szerb vidéken is lényegesen megváltoztak. 1848-ban például a *Tiszai koronakerület északi felében a magyarok már túlnyomó többségben voltak, s a túlzó szerb igényekre a településeik szerb kisebbsége elleni retorziókkal válaszoltak* (kizárás a nemzetőrségből, lefegyverzés, fenyegetés, majorizálás, atrocitások a szerbek ellen). Az 1848. évi májusi karlócai gyűlésen mégis a „szerb Vajdaság” alkotórészeként az egész Tiszai koronakerületet követelték, a történelmi jogokra – Lipót császár 1691. évi kiváltságlevelére – hivatkozva.

Summa summarum: Kossuth 1848 áprilisában a szerbek kollektív jogainak elismerését vitatta el, s ennek súlyos következménye lett a nemzetiségi háború. Kossuth gyorsan belátta tévedését, de 1849-ben emigrációba kényszerülve a magyar nemzetiségi politika alakítására többé nem gyakorolhatott közvetlen befolyást. Így azután a *kiegyezés után, az 1868-ban meghozott nemzetiségi törvény sem ismerte el a nemzetiségek kollektív jogait*, amelyet a későbbi magyar kormányok még inkább megnyirbáltak. A politikai folyamatok belső logikája szerint a nemzetiségek – így a szerbek is – mozgalmat indítottak nemzeti önazonosságuk, hagyományaik, kultúrájuk megőrzése érdekében. Ezek a mozgalmak – kitartó politikai harccal és súlyos áldozatok árán – a magyar forradalom 70. évfordulóján megtették azt, amit Kossuth 1848-ban már megérzett: csatlakoztak anyanemzetükhöz. Így a szerbek is 1918 végén elszakadtak, kiszakítván Magyarország testéből azt a területet, amelyet valamikor a XVIII. században többségként benépesítettek. Ezen a területen azonban most már csak viszonylagos többséggel bírtak. A trianoni békével így került a szerb szupremáció alá a délen elszakított területen közel 400 000 magyar, több, mint amennyi szerb volt a Dunától északra eső területen a századfordulón.

Az első világháború után a szerbek és a magyarok helyzete megfordult: ezek államalkotókká, amazok nemzetiséggé, vagy az újabb terminus szerint *nemzeti kisebbséggé* váltak. A magyar nemzetközösség a délszláv államban a lefolyt nyolc évtized alatt megismerte, megértette és kitanulta a nemzetié, a kisebbségi sorsot. Mert hiába a szólás: „*Historia est magistra vitae*”: a történelemből a győztesek ritkán tanulnak. Nem tanultak belőle sem 1918-ban, sem 1941-ben, sem 1944-ben. Miként a szerbek a Monarchiában, úgy Trianon után mi magyarok Jugoszláviában az elnemzetlenítés minden változatát megismertük, a délszlávok tervszerű betelepítésétől, Bácska és Bánát „visszaszerbesítésétől” (Jojkić Vladan, 1931), a magyarok célba vett kitelepítéséig (Čubrilović Vasa, 1944) és megtizedeléséig (Mészáros Sándor, 1995). Láttuk, hogy a nemzeti majorizáció hogyan robbantotta szét a Monarchiát, azután 1941-ben az első, majd a közelmúltban a második Jugoszláviát. Kár, hogy a történelemből a nemzeti elit – legyen az szerb vagy magyar, vagy bármilyen – vagy későn, vagy akkor sem tanult. Az ún. „történelmi jog” ma már anakronizmus, amelyen csak derülni, vagy nosztalgiával merengeni lehet.

Ma mi követelünk autonómiát, községi és körzeti szinten. Ma mi vagyunk azok, akik a szerbek példáját követjük. Követeléseinknek mindaddig a nyolc év alatt – egészen a közelmúltig – nem volt hivatalos visszhangja. Sem a kormánynál, sem az ellenzéki pártoknál. A szerb történelmi tudat ugyanis saját példájára támaszkodik; az egyházi-iskolai önkormányzat nemzeti különállásukat megtartotta, az önkormányzatért folytatott harc pedig elvezette őket az elszakadásig. Ezek szerint az önkormányzat az első lépés a szeparáció, az elkülönülés, az elszakadás irányába.

Negyvennyolc történelmi tanulsága szerintem nem ez: a nemzetiségeket 1848-ban éppen az vitte a bécsi udvar karjaiba, hogy Kossuthtól nem kapták meg a nemzeti önkormányzatot: az autonómia megtagadása és nemzeti mivoltuk (önrendelkezésük) elvitatása (1848, majd 1868-ban) vezette el a szerbeket Kossuth 1848-as áprilisi logikus érvelésének elfogadásáig: a teljes elszakadás gondolatáig, mint nemzeti mivoltuk megőrzésének egyedüli lehetőségéig. Nem vitatható el, hogy a megváltozott alaphelyzet és a lepergett másfél évszázad a nemzeti alaptörvényeket nem változtatta meg: ma a szerbiai magyarság látja léte kizárólagos garanciáját a területi önkormányzatban, a betelepülés önkormányzati szabályozásában, iskolái, nemzeti szervezetei és intézményei önálló megszervezésében, amelynek formáit és módozatait illetőleg lehetnek viták, áramlatok és programváltozatok a jugoszláviai magyarság soraiban, de célját illetőleg aligha.

A magyar nemzetközösség jogállásának megnyugtató, a szerb–magyar viszonyt tartósan a nemzeti egyenrangúság alapelvére építő rendezésére Szerbia állami kereteiben 1992 óta lenne lehetőség. Ezt a lehetőséget kihasználatlanul

elmulasztani, *elvitatni a magyar közösség államalkotó jellegét a szerb államban, az 1848-as kossuthi tévedés megismétlése lenne.* Ez a lehetőség ma még nyitott – és nem tudható, hogy meddig marad az. A vajdasági szerbek történelme a példa, hogy évtizedek, évszázadok is elmúlhatnak, míg egy nemzeti közösség céljait eléri. De zsinórmértékül idézzük nemzetünk bölcsének mondatát: „Nemzetnek . . . mert valamely jogát nyomban nem képes valósítani, nem szabad arról önként, örök időkre lemondani.”

Lemondásra pedig senkinek sincs felhatalmazása.

Zenta, 1998. január 27.